

Ferdinand Peroutka

Život Ferdinanda Peroutky, významného českého novináře, dramatika a prozaika, je spojen s historií Československa, s jeho triumfy i porážkami.

Narodil se 6. února 1895 v Praze a na svůj novinářský talent upozornil už jako student vinohradského gymnázia příspěvkem do různých časopisů, zejména do Herbenova Času. Po vzniku samostatné Československé republiky se stal redaktorem liberálního časopisu Tribuna, v němž v roce 1922 uveřejnil sérii článků na téma Jací jsme. V nich Peroutka podrobil kritice některé historicko-politické koncepce T. G. Masaryka, podle nichž politika československého státu měla navázat na husitské tradice.

Seriál Jací jsme upozornil Masaryka na mladého Peroutku. S Masarykovou finanční a morální pomocí založil pak roku 1924 vlastní týdeník Přítomnost, do něhož Masaryk také sám pod pseudonymem přispíval. Oba muži přes velký věkový rozdíl uzavřeli trvalé osobní přátelství. Peroutka uvedl Masaryka do společnosti mladých osobností, které se scházely v domě bratří Čapků, a kterým se obecně říkalo „pátečníci,“ protože se scházivali v pátek odpoledne. Peroutka byl nejmladším členem pátečníků a byl blízkým přítelem Karla Čapka, Hugo Haase a Olgy Scheinpflugové.

V počátcích Přítomnosti byl masarykovský motiv velmi silný. Peroutka býval často označován za hlavního žurnalistu takzvaného Hradu, ale právě Přítomnost, a rovněž úvodníky Lidových novin dokazují, že ne vždy právem. Peroutka nesporně podporoval Masarykovy hlavní politické a mravní zásady, dokázal při tom však vždy uplatnit svérázný individualismus a kritickou objektivnost. Peroutka razil způsob myšlení a psaní, který sám nazval realistickým. Na stránkách Přítomnosti rozvinul Peroutka nejen svůj politický, ale i literárně kritický talent. Známé jsou zejména jeho literární kritiky často polemicky vyhocené, zaměřené například proti F. X. Šaldovi, Vítězslavu Nezvalovi, Vladislavu Vančurovi a jiným. Obdivně psával Peroutka o Čechovi, ruské realistické literatuře a literatuře anglické. Přítomnost byla také literárně-politickým orgánem čapkovské generace. Vedle Karla a Josefa Čapka do ní přispíval Josef Kodíček, Edmond Konrád a mnoho dalších autorů z přátelského okruhu bratří Čapků a pátečníků. Poslední redakční tajemnicí byla Milena Jesenská, česká novinářka, která vstoupila do světové literatury jako adresátka Kafkových Dopisů Mileně.

Kromě denní publicistiky a úvah Peroutka také v třicátých letech vydával po sešitech rozsáhlé dílo Budování státu o založení a prvních letech Československé republiky, v němž podal charakteristiku vůdčích postav, stran a politických proudů. Ze svých politických a literárních statí sestavil knihy Jací jsme (1924), Boj o dnešek (1925) a Ano a ne (1932) a soubor literárních kritik Osobnost, chaos a zlozvyky (1939).

Během nacistické okupace se Peroutka ve spolupráci s Milenou Jesenskou pokoušel Přítomnost udržet. V dubnu 1939 Peroutka napsal: „Od nynějška si budeme muset víc než dřív zvykat dělat politiku, kterou Masaryk označil jako ‘nepolitickou politiku.’ Tedy

sbíráni sil a síleček, na něž je každý malý národ v těžkých chvílích odkázán.” Nacisté však v létě 1939 Přítomnost zastavili. Krátce nato, 1. září 1939, byl Peroutka zatčen a válku strávil v nacistických koncentračních táborech Buchenwald a Dachau.

Po osvobození se Peroutka vrátil do Prahy a obnovil týdeník Přítomnost pod novým názvem Dnešek a stal se šéfredaktorem Svobodných novin, které byly pokračovatelem Lidových novin. Svou obhajobou demokracie se však dostal do konfliktu s komunisty, za únorového převratu 1948 byl mezi prvními vyloučen ze Svazu českých novinářů a Syndikátu českých spisovatelů, Dnešek byl zastaven a Svobodné noviny převzal Jan Drda. Na jaře téhož roku Peroutka odešel do exilu.

Kratší dobu strávil v Londýně, kde napsal několik úvah pro BBC, založil Masarykův demokratický svaz a napsal úvahu Byl Beneš viněn? Později se usadil v New Yorku, kde se stal zakládajícím členem vrcholného exilového orgánu, Rady svobodného Československa, a členem jejího prvního výkonného výboru a předsednictva.

Od počátku padesátých let se Peroutka významně zapojil do budování rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Stal se zakladatelem a prvním šéfredaktorem československého vysílání, pro které napsal více než tisíc komentářů, odvysílaných do vlasti. Tyto úvahy byly označovány jako „talks,” a zpočátku si je Peroutka četl sám, později byly reprodukovány hlasateli nebo redaktory. Prvním příspěvkem byl Peroutkův projev k slavnostnímu zahájení českého vysílání Svobodné Evropy z května roku 1951.

V Československu byl Peroutka označován za úhlavního nepřítele komunistického režimu a byl proto často velmi ostře napadán v tisku, rozhlasu i televizi, zejména v počátcích vysílání Radia Svobodné Evropy.

Také po odchodu na odpočinek psal pravidelné týdenní komentáře, v nichž informovaně analyzoval události v Československu a ve světě s náměty ze světové a domácí politiky, literatury a kultury. Tyto komentáře byly uveřejněny v knižní publikaci Budeme pokračovat (Toronto, 1984).

V exilu vyšlo také několik Peroutkových knih, z nichž nejvýznamnější byl do mnoha jazyků přeložený Demokratický manifest (1959, New York), jímž bojoval za záchranu humanity a demokracie. Peroutka napsal:

Úsili demokracie, aby slovům byl vrácen počestný obsah, aby pojmy znovu byly jasně definovány, je víc než politický boj. To je zápas o to, aby zůstalo zachováno jedno z velkých dědictví po minulých generacích – spojení lidí slovy, která odpovídají skutečnosti.

Román Oblak a valčík, v němž Peroutka popisuje své válečné zážitky a v duchu svého kritického nazírání na českou národní povahu podává obraz společnosti v době protektorátu, vyšel poprvé v exilu v Torontu u manželů Škvoreckých. Je to přepracovaná verze dramatu, uvedeného roku 1947 na scéně Národního divadla.

Ferdinand Peroutka zemřel na rakovinu plic v New Yorku dne 20. dubna 1978 ve věku 83 let. Hlavním řečníkem na jeho pohřbu byl Jiří Voskovec. Život a dílo Ferdinanda Peroutky charakterizoval následovně:

Peroutka byl žurnalista ve smyslu devatenáctého . . . století, kdy psát eseje, rozborů událostí, či politicko-kulturní manifesty a polemiky, nebo hry, básně a romány, byly blízce spřízněné discipliny. . . . Svoji dobu pomáhal vytvářet a svůj čas naplňoval životem společnosti a světa kolem sebe. . . . Byl si vědom strašlivé síly tisku a užíval ji s kázní a odpovědností, jakou projevuje zkušený lesník v zacházení s ručnicí, ale i s odhodlaností bdělého strážce pravdy. . . . Fantastický, obdivuhodný zjev. Muž, který déle než půl století stál dobrovolně sám na spisovatelské hlídce v obraně svobody a pravdy. Soustavně, trpělivě a se samozřejmou, bezvýhradnou věrností.

Roku 1991 byla urna s jeho popelem převezena do Prahy a uložena na Vyšehradě.

V historii vždy byly obsaženy světlo a tma, možnost a nutnost, rozumnost a chyby. Možnosti vždy musely být rozvíjeny vědomým úsilím, výsledky vždy střeženy, chyby vždy napraveny. . . . Opakujeme, obnovujeme dávnou lidskou volbu mezi svobodou a nesvobodou. Jinak by historie klesla na úroveň hromady příhod a náhod. Tu i předkové by v našich rukou ztratili svou čest a velikost.

Ferdinand Peroutka, Demokratický manifest

Obsah stránek českých a slovenských sbírek připravila Blanka Pasternak.

Hoover Institution Archives, 2007